

UNIDADE

5

A Historia, mestra da vida

ÍNDICE DE CONTIDOS

1. A TERCEIRA DECLINACIÓN: TEMAS EN OCLUSIVA.
2. INTRODUCCIÓN Á FLEXIÓN VERBAL
3. A HISTORIOGRAFÍA
4. ETAPAS DA CIVILIZACIÓN GREGA IV
5. LÉXICO

Nesta unidade, vas iniciar o estudo da terceira declinación, o presente dos verbos contractos, a historiografía, a evolución política de Grecia despois da Guerra do Peloponeso, coa hexemonía de Tebas e a irrupción de Macedonia na política grega. Por último o estudo dos prefixos gregos e a súa importancia na formación de palabras nas nosas linguas. Antes de iniciar o estudo da terceira declinación, volve á unidade 1 e **estuda a clasificación das consoantes**. Os verbos contractos conxúganse igual que o verbo λύω pero como a súa raíz remata en vogal -α, -ε e -ο, esta contráese coa vogal das terminacións do tema de presente. Fíxate no cadro das contraccións.

1. A terceira declinación

1.1. Introducción

A terceira declinación chámase tamén declinación **atemática porque une as súas desinencias á raíz sen vogal de unión**. Agrupa todos os substantivos e adxectivos cuxa raíz non remate nin en -α nin en -ο, é dicir, **temas en vogal -ι, -υ, -ω, temas en ditongo e temas en consoante**. Non hai temas en -ε porque esta é unha variante da vogal temática -ο. As palabras da terceira poden ser masculinas, femininas ou neutras. **Os masculinos e femininos non se diferencian formalmente**, pero a presenza do artigo ou do adxectivo que, como se sabe, concordan cos substantivos en xénero, número e caso, axúdannos a recoñecelos. **Os neutros diferéncianse dos masculinos e femininos no nominativo, vocativo e acusativo do singular e do plural**.

1.2. Temas e desinencias

A) Temas da <u>terceira</u> declinación		
1. Temas en <u>consoante</u>	A) oclusiva	α) labial: φλέψ, φλεβός, γύψ, γυπός β) velar: φύλαξ, φύλακος, αἶξ, αἰγός γ) dental: λαμπάς, λαμπάδος, σω΄μα, σώματος
		δ) en -ντ -αντ-: γίγας, γίγαντος -οντ-: ὁδοός, ὁδόντος -εντ-: λυθείς, λυθεί΄σα, λυθέν
	B) nasal e líquida	λιμήν, λιμένος, ἀηδών, ἀηδόνο, ἄς, ἄνος ἄλς, ἄλός
		ῥήτωρ, ῥήτωρο, ἀνήρ, ἀνδρός, πατήρ, πατρός γένος, γένους, τριήρης, τριήρους
2. Temas en <u>vogal</u>	C) -s	κρέας, κρέως, αἰδώς, αἰδους
	A) en -ι	οἶς, οἰός, πόλις, πόλειω
	B) en -υ	πηχυ, πήχεις, μυς, μύς, ἄστυ, ἄστεως
	C) en <u>ditongo</u>	εὐ, βασιλεύς, βασιλέως -αυ, γραυς, γραός
	D) en -ω	-ου, -οι βους, βός, πειθώ, πειθους ἥρως, ἥρωος

DESINENCIAS DA DECLINACIÓN ATEMÁTICA

	MASCULINOS E FEMININOS		NEUTROS	
	SINGULAR	PLURAL	SINGULAR	PLURAL
NOMINATIVO	alongamento / -ς	-Ες	tema puro	-α
VOCATIVO	= nominativo/tema puro	= nominativo		
ACUSATIVO	-α, -ν	-ας, -ες, -ς		
GENITIVO	-ος	-ων	-ος	-ων
DATIVO	-ι	-σι	-ι	-σι

1.3. Temas en oclusiva

Neste apartado están todas as raíces que rematan nunha labial: β, π, φ; velar: γ, κ, χ e dental: δ, τ, θ.

DESINENCIAS DE MASCULINOS E FEMININOS	Nom. sg.	O sigma do nominativo singular (ou do dativo plural) en contacto con estas consoantes, provoca contraccións de consoantes: Labial + σ > ψ Gutural + σ > ξ Dental + σ > ς
	Ac. sg.	-α
	Ac. pl.	-ας
	Dt. Pl.	O encontro destas consoantes coa desinencia -σι provoca as mesmas contraccións que no Nom. Sg.

Todos os masculinos e femininos en oclusiva teñen un -ς no seu nominativo de singular; os neutros teñen a raíz pura, sen desinencia.

- **Temas en labial**
Os temas en oclusiva labial (β, π, φ) son todos masculinos ou femininos.
- **Temas en velar**
Os temas en oclusiva velar (γ, κ, χ) son todos masculinos ou femininos.
- **Temas en dental**

Os temas en dental poden ser substantivos masculinos, femininos ou neutros. Os **masculinos e femininos** levan -ς no nominativo singular. Os **neutros** teñen un nominativo, vocativo e acusativo de singular sen desinencia. Teríamos, pois, σῶματ, por exemplo, pero o grego non admite as oclusivas en posición final, de modo que a dental final pérdese: σῶματ > σῶμα.

O esquema das raíces rematadas en consonantes oclusivas é o seguinte:

	TEMAS		CARACTERÍSTICAS	
O C L U S I V A S	LABIAL mas. e fem.: ἡ φλέψ, φλεβός (a vea)		labial + sigma > ψ	nom. sg. : -ς ac. sg. : -α ac. pl. : -ας
	GUTURAL mas. e fem.: ὁ κήρυξ, κήρυκος (o heraldo)		gutural + sigma> ξ	
	DENTAL:	mas. e fem.: ἡ πατρίς, πατρίδος (a patria)	dental + sigma > ς	
		neutros: τὸ σῶμα, σώματος (o corpo)	dental final desaparece *σῶματ > σῶμα	

De acordo co que acabamos de ver, facemos o seguinte:

- Do xenitivo φλεβός quitamos a desinencia -ος e quedáanos a raíz φλεβ-.
- Para formar o nominativo, abonda engadirlle un -ς: φλεβ-ς, pero como en grego βς se escribe ψ (en galego cs escríbese x), o nominativo será φλέψ.
- Do xenitivo κήρυκ-ος, formariamos un nominativo κήρυκ-ς, que se escribirá κήρυξ.
- Do xenitivo πατρίδ-ος formariamos un nominativo πατρίδ-ς que dá lugar a πατρίς porque as dentais ante σ pérdense.

➤ Temas en -ντ

É unha variante dos temas en dental. Hai **masculinos, femininos e neutros** (estes, especialmente, nos participios). Existen estes tres tipos, segundo a vogal que precede ao grupo -ντ: **αντ, -οντ, -εντ**.

Os nominativos do singular masculinos e femininos dos grupos αντ, -οντ, -εντ en contacto co sigma da desinencia perden o grupo ντ e alongan a vogal anterior para compensar esta perda (**alongamento compensatorio**): α convértese en α longo (que aquí nunca cambia a η e naturalmente non se nota na escritura), o ο convértese en ου e o ε convértese en ει. O mesmo acontece ante -σι, a desinencia de dativo plural.

Hai, ademais, outro tipo de temas en -οντ-, que non levan -ς no nom. sing., senón alongamento da última vogal do lexema: λέων, λέοντος (ὁ/ἡ) λέων / leoa

É importante coñecer ben os temas en ντ porque forman case todos os participios da voz activa (e un da voz pasiva).

O esquema das raíces rematadas en -ντ é o seguinte:

	TEMAS	CARACTERÍSTICAS		
ντ	mas. e fem. -οντ- (alongamento en Nom.) ὁ γέρων, γέροντος (o vello)	dental final desaparece * γέρωντ > γέρων	-ντ + s desaparece e prodúcese alongamento por compensación: -ε > ει -ο > ου -α > ᾱ	nom. s.: alonga ac. s.: -α ac. pl.: -ας
	mas. e fem. -οντ (sigma en Nom.) ὁ γίγας, γίγαντος (o xigante) ὁ τιθείς, τιθέντος (o que pon)			nom. s.: -ς ac. s.: -α ac. pl.: -ας
	neutros: τὸ ἔρπον (o que se desliza)	dental final desaparece τὸ *ἔρποντ> ἔρπον		N.V.A. sg. tema puro N.V.A. pl.: -α

Paradigmas dos temas en oclusiva

	LABIAIS ή φλέψ (a vea)	GUTURALS ὁ κόραξ (o corvo)	DENTALS ή πατρίς (a patria)	NEUTROS τὸ σῶμα (o corpo)
Singular				
N.V.	ή φλέψ	ὁ κόραξ	ή πατρίς	τὸ σῶμα
AC	τήν φλέβα	τὸν κόρακα	τήν πατρίδα	τὸ σῶμα
XN	τῆς φλεβός	τοῦ κόρακος	τῆς πατρίδος	τοῦ σώματος
DT	τῇ φλεβί	τῷ κόρακι	τῇ πατρίδι	τῷ σώματι
Plural				
N.V.	αἱ φλέβες	οἱ κόρακες	αἱ πατρίδες	τὰ σώματα
AC	τὰς φλέβας	τοὺς κόρακας	τὰς πατρίδας	τὰ σώματα
XN	τῶν φλεβῶν	τῶν κοράκων	τῶν πατρίδων	τῶν σωμάτων
DT	ταῖς φλεψί(ν)	τοῖς κόραξι(ν)	ταῖς πατρίσι(ν)	τοῖς σώμασι(ν)

	MASCULINOS E FEMININOS		NEUTROS	
	REMATADOS EN -Ο-ΥΤ ὁ ὀδοῦς (o dente) ὁ γέρον (o vello)	NO REMATADOS EN -Ο-ΥΤ ὁ γίγας (o gigante)	τὸ λέγον (o que di)	
Singular				
NM	ὁ ὀδοῦς	ὁ γέρον	ὁ γίγας	τὸ λέγον
VC	ὀδοῦς	γέρον	γίγαν	λέγον
AC	τὸν ὀδόντα	τὸν γέροντα	τὸν γίγαντα	τὸ λέγον
XN	τοῦ ὀδόντος	τοῦ γέροντος	τοῦ γίγαντος	τοῦ λέγοντος
DT	τῷ ὀδόντι	τῷ γέροντι	τῷ γίγαντι	τῷ λέγοντι
Plural				
N.V.	οἱ ὀδόντες	οἱ γέροντες	οἱ γίγαντες	τὰ λέγοντα
AC	τοὺς ὀδόντας	τοὺς γέροντας	τοὺς γίγαντας	τὰ λέγοντα
XN	τῶν ὀδόντων	τῶν γερόντων	τῶν γιγάντων	τῶν λεγόντων
DT	τοῖς ὀδοῦσι(ν)	τοῖς γέρουσι(ν)	τοῖς γίγασι (ν)	τοῖς λέγουσι(ν)

✓ Realiza a πράξις 1

2. Introducción á flexión verbal

2.1. O verbo grego

O grego conservou do indoeuropeo un sistema verbal que, máis que unha conjugación sistématica feita sobre un lexema, **presenta temas verbais independentes**, que expresan o **aspecto** do verbo, é dicir, o xeito en que se presenta a duración, desenvolvemento, ou conclusión da acción verbal. Os tres temas que expresan o aspecto son: **presente**, **aoristo** e **perfecto**. Hai un cuarto tema, o de **futuro**, que non expresa aspecto, senón só tempo.

O tema de **presente expresa un acción** que dura, é dicir, no seu desenvolvemento (un sentido semellante aos presentes ingleses do tipo de *I'm going*); o de **aoristo expresa unha acción verbal instantánea**; e o de **perfecto expresa estado presente resultante dunha acción pasada**.

O tema de presente ten un pasado, chamado imperfecto, que expresa acción que dura no pasado: ἔλυον 'desataba', 'estaba a desatar'. O tema de perfecto ten un pasado, o pluscuamperfecto, que expresa estado pasado, resultado dunha acción anterior. O aoristo só ten pasado.

Así, ἔλυε 'desataba' é un imperfecto, co que se expresa que se empregou unha determinada cantidade de tempo en desatar; ἔλυσε 'desatei' é un aoristo, que expresa a acción concibida no seu termo. O perfecto λέλυκε significaría 'ten desatado', é dicir, 'desatou antes e aínda mantén desatado'. O futuro λύσει 'desatará' só expresa tempo futuro.

O verbo grego ten tres **voces: activa, pasiva e media**. A voz media (a única que non ten correspondencia en galego) expresa accións que se realizan en interese do suxeito. Equivale a miúdo a un reflexivo en galego: λύω τὰς χεῖρας significa "desato as mans" (doutro), pero en voz media λύομαι τὰς χεῖρας significa "desato as mans" (as miñas).

O verbo grego é capaz de expresar ademais un rico sistema de **modos: indicativo, subjuntivo, optativo e imperativo**, sobre cuxos valores falaremos máis adiante.

Ten, como en galego, tres **persoas**, 1ª (eu), 2ª (ti) e 3ª (el). Tamén expresa **número**: ademais dos dous que expresa o español, singular e plural, ten un número dual para referirse a dous suxeitos. Igual que fixemos coa declinación, e dado que se trata dun número pouco usual e bastante alleo ao galego, tratarémolo por separado.

2.2. O presente dos verbos contractos

Os verbos contractos son un subgrupo dos verbos temáticos, que sofren algúns cambios no tema de presente por razóns fonéticas. **Trátase de verbos con raíz rematada en -α, -ε, -ο que contrae coa vogal das desinencias temáticas, de aí o seu nome de contractos**.

Moitos destes verbos son denominativos, é dicir, formáronse a partir da raíz dun substantivo (como o galego *telefonar* se formou do substantivo *teléfono*), así, por exemplo, a partir do substantivo τιμή, "honra" formouse un verbo contracto τιμά-ω, 'honrar'; a partir de φίλος, 'amigo', temos o contracto φιλέ-ω, 'amar'; e a partir de δῆλος, 'visible', 'claro', δηλό-ω, 'aclara', 'facer visible'.

Velaquí o resumo das contraccións:

Tanto no sistema nominal como no sistema verbal o contracción entre si das chamadas vogais contractas (alfa, épsilon e ómicron) orixina os seguintes cambios fonéticos

Contraccións con alfa	Contraccións con épsilon	Contraccións con ómicron
$\alpha + o (o / \omega / ou) = \omega$	$\varepsilon + \alpha = \eta$	$o + \omega / \eta = \omega$
$\alpha + oi (oi / \varphi) = \varphi$	$\varepsilon + \varepsilon = \varepsilon i$	$o + \varepsilon i / \eta / oi = oi$
$\alpha + \varepsilon (\varepsilon / \eta) = \alpha$	$\varepsilon + o = ou$	$o + o / \varepsilon / ou = ou$
$\alpha + \varepsilon i (\varepsilon i / \eta) = \alpha$	$\varepsilon +$ desaparece ante vogal longa ou ditongo	

REGRAS DE CONTRACCIÓN VOCÁLICA

- **ABERTURA:**
 - se unha vogal é aberta, a resultante será tamén aberta.
 - se as dúas vogais son pechadas, a resultante será tamén pechada.
- **TIMBRE:**
 - o timbre “o” prevalece sobre os demais.
 - entre o timbre “a” e o “e” prevalece o da vogal que vai en primeiro lugar.

Nota: A vogal resultante da contracción é sempre longa: $\bar{\alpha}$, η , ω , ou , εi , $\bar{\alpha}$, η , φ .

Observa que cando na forma sen contraer o acento vai na primeira das dúas vogais, o acento da contracción é circunflexo. Se non vai sobre ningunha das vogais que se contraen, o acento queda onde estaba.

Reglas que rexen o acento resultante das contraccións vocálicas	
Se o acento vai na 1ª vogal contracta	o resultado leva til circunflexo: $\acute{\alpha} + \omega = \hat{\omega}$ $\tau\acute{\iota}\mu\acute{\alpha}\omega = \tau\acute{\iota}\mu\hat{\omega}$
Se o acento vai na 2ª vogal contracta	o resultado leva til agudo: $\alpha + \acute{o} = \acute{\omega}$ $\tau\acute{\iota}\mu\acute{\alpha}\acute{o}\mu\epsilon\theta\alpha = \tau\acute{\iota}\mu\acute{\omega}\mu\epsilon\theta\alpha$
Se o acento non vai en ningunha	o resultado tampouco o leva: $\alpha + \epsilon = \alpha$ $\tau\acute{\iota}\mu\alpha\epsilon = \tau\acute{\iota}\mu\alpha$

CARACTERÍSTICAS DOS VERBOS CONTRACTOS

No tema de Presente	Ao unirse a vogal final do tema coas vogais temáticas prodúcese as chamadas <u>contraccións de vogais</u> .
	Teñen presente de optativo en -οίην, -οίης, -οίη, -- -οιμεν, -οιτε, -οιεν.
Fóra do Tema de Presente	<u>Alongan a vogal final</u> do tema.

O alongamento dunha vogal segue as seguintes normas		
-α longa en	α (tras ρ, ε, ι)	Δρῶ, δρᾶς, δρᾷ, futuro δράσω
	η (resto)	Τιμῶ, τιμᾶς, τιμᾷ, futuro τιμήσω
-ε longa en	η	Ποιῶ, ποιεῖς, ποιεῖ, futuro ποιήσω
-ο alarga en	ω	Δηλῶ, δηλοῖς, δηλοῖ, futuro δηλώσω

PARADIGMA PRESENTE DE INDICATIVO

Paradigma: Verbos contractos en -αω (enunciado: -άω / -ῶ)

Verbo τιμάω/ ῶ 'honrar'

	voz activa			voz medio-pasiva		
1sg	τιμάω	>	τιμῶ	τιμάομαι	>	τιμῶμαι
2sg	τιμάεις	>	τιμᾷς	τιμάη / -ει	>	τιμᾷ
3sg	τιμάει	>	τιμᾷ	τιμάεται	>	τιμᾶται
1pl	τιμάομεν	>	τιμῶμεν	τιμάομεθα	>	τιμώμεθα
2pl	τιμάετε	>	τιμᾶτε	τιμάεσθε	>	τιμᾶσθε
3pl	τιμάουσι(ν)	>	τιμῶσι(ν)	τιμάονται	>	τιμῶνται

contraccións:

αε	>	α
αει	>	α
αη	>	α
αο	>	ω
αου	>	ω
αω	>	ω

Paradigma: Verbos contractos en -εω (enunciado: -έω /ω)

Verbo ποιέω/ ῶ 'facer'

	voz activa			voz medio-pasiva		
1sg	ποιέω	>	ποιῶ	ποιέομαι	>	ποιοῦμαι
2sg	ποιέεις	>	ποιεῖς	ποιέῃ / -ει	>	ποιῇ / -εῖ
3sg	ποιέει	>	ποιεῖ	ποιέεται	>	ποιεῖται
1pl	ποιόμεν	>	ποιοῦμεν	ποιόμεθα	>	ποιοῦμεθα
2pl	ποιέετε	>	ποιεῖτε	ποιέεσθε	>	ποιεῖσθε
3pl	ποιέουσι(ν)	>	ποιοῦσι(ν)	ποιέονται	>	ποιοῦνται

contraccións:

εε	>	ει	Fixádevos que o ε desaparece diante de ditongo e vogal longa
εει	>	ει	
εη	>	η	
εο	>	ου	
εου	>	ου	
οω	>	ω	

Paradigma: Verbos contractos en -οω (enunciado: -όω /ω)

Verbo δηλόω/ ῶ 'mostrar'

	voz activa			voz medio-pasiva		
1sg	δηλόω	>	δηλῶ	δηλόομαι	>	δηλοῦμαι
2sg	δηλόεις	>	δηλοῖς	δηλόῃ / -ει	>	δηλοῖ
3sg	δηλόει	>	δηλοῖ	δηλόεται	>	δηλοῦται
1pl	δηλόομεν	>	δηλοῦμεν	δηλοόμεθα	>	δηλούμεθα
2pl	δηλόετε	>	δηλοῦτε	δηλόεσθε	>	δηλοῦσθε
3pl	δηλόουσι(ν)	>	δηλοῦσι(ν)	δηλόονται	>	δηλοῦνται

contraccións:

οε	>	ου
οει	>	οι
οη	>	οι
οο	>	ου
οου	>	ου
οω	>	ω

**Para coñecer o resto dos tempos é necesario seguir estas regras de contracción indicadas. Por exemplo: 2ª persoa do imperfecto de indicativo activo:*

Aumento—raíz do verbo—vogal temática---desinencia

έ-----τίμα-----ε-----ς

CONTRACCIÓN

↓

αε > α

→ Forma : *έτίμας*

✓ Realiza a πράξις 2

3. A historiografía

3.1. Definición e orixes

A palabra *historia*, que procede da grega ἱστορία, **procedente á súa vez da raíz de εἶδον 'eu vin'; vén significar, pois, coñecemento adquirido mediante a observación.** Recibí-an este nome en principio as anotacións dos viaxeiros, logo ampliadas con outras descrições locais.

Nos últimos decenios do s. VI a. C. comezan a compoñerse unha serie de λόγοι ou relatos en prosa, de contido variado. Nuns casos eran crónicas de cidades ou vilas, nas que se buscaba narrar a historia anterior, con frecuencia a partir dun personaxe mítico como punto de partida. Por exemplo, *Historia da Ática* de Helánico de Mitilene.

Noutros casos, o contido era a descrición xeográfica dunha costa (περίπλους) ou dun país (περιήγησις γῆς).

Nunha e outra ocasión acostumaban a engadirse descrições etnográficas, é dicir, as relativas aos costumes deses pobos

Causas do nacemento da historia no s. VI a.C

O xénero da historiografía -chamámola así porque durante moito tempo no relato histórico preocupaba máis a súa forma literaria que o rigor dos datos-, nace, como a poesía e a filosofía, **en Xonia**. O racionalismo que deu lugar á filosofía e á ciencia **substituíndo ao mito**, buscou tamén a partir do século VI a verdade "científica" dos feitos do pasado, cuxa visión mítica era abandonada **por unha visión racional**.

A **difusión da escritura** permitiu deixar constancia dunha serie de datos, como listas de maxistrados ou de vencedores dos certames atléticos, rexistros de contas, ou epitafios (literalmente "inscrición sobre unha tumba"), útiles para a comunidade, pero moi difíciles de reter na memoria.

Por outra banda, durante este tempo tivo lugar o **fenómeno das colonizacións**, que, xunto co desenvolvemento do comercio, incrementou notablemente as viaxes por mar, o que obrigou a crear "periplos" (descrición de viaxes mariñas) para facilitar as rutas dos navegantes e informar dos recursos e dos habitantes das novas terras. A estas descrições do que se vía nas viaxes en barco, sumáronse despois os "períodos" ou descrições de viaxes terrestres.

Estes tres elementos: racionalización da épica, colonización e administración de cidades, son as bases do novo xénero historiográfico.

O carácter universal, ou cosmopolita, da historiografía grega procede destas orixes. En efecto, sobre todo nos primeiros tempos, os gregos interesáronse non só polos seus propios feitos, senón tamén polos dos pobos que conviviron con eles -babilonios, persas, exipcios-, e cos que eran conscientes de contraer máis dunha débeda cultural.

3.2. Os logógrafos

Os primeiros representantes deste xénero chamáronse **logógrafos**, unha especie de historiadores locais, case todos da Xonia do século VI e primeiros do V a.C.

Un dos logógrafos máis importantes foi **Hecateo de Mileto**, que deseñou unha especie de mapamundi (γῆς περὶ ὁδός) no que se concibía a terra como un disco rodeado polo océano.

Realizou tamén Hecateo un comentario do reflectido no mapa que recibía o nome de περιήγεις τῆς γῆς (descrición da terra). Houbo outros moitos logógrafos, como **Acusilao de Argos** que prosificou poemas épicos; **Ferecides de Atenas**, que escribiu unhas *Historia* de tema mítico en dez libros; ou **Caronte de Lámpsaco**, que compuxo unha *Historia dos persas* (Περσικά).

Moito máis perfecto que o rudimentario mapa de Hecateo, o elaborado por Claudio Tolomeo (100-170 d.C.) representaba o mundo coñecido na súa época. Podemos velo nesta reprodución dun códice do século XV da Biblioteca Marciana de Venecia.

3.3. Os historiadores Heródoto, Tucídides e Xenofonte

Pero ao que podemos considerar o primeiro historiador é **Heródoto de Halicarnaso**, ao que Cicerón chamou **pai da Historia**, e que nos presenta na súa *Historia* unha magnífica narración en nove libros dos enfrontamentos entre gregos e bárbaros, dende os tempos míticos, ata as Guerras Médicas. Ao fío da intervención nos conflitos dun país, o historiador vains contando os seus costumes, algúns acontecementos fundamentais da súa historia e toda clase de anécdotas, maioritariamente coñecidas de primeira man polas súas viaxes ou por outros historiadores. Sentiu unha grande admiración por Exipto, ao que lle dedica todo o segundo libro da súa obra. Convén ter presente que Heródoto é a principal fonte de coñecemento do Oriente Próximo e Grecia ata o século XIX, no que a arqueoloxía descubriu os restos e documentos escritos das grandes civilizacións de Mesopotamia, Exipto e da Grecia primitiva.

O segundo historiador cronoloxicamente é **Tucídides** (c. 465 - c. 395 a.C.), que escribiu unha minuciosa **Historia da Guerra do Peloponeso**. Tucídides é máis científico que Heródoto. Busca con rigor a causa dos feitos e dar un relato obxectivo deles, o cal é natural dado que escribe de feitos contemporáneos, sen anécdotas nin digresións que distraian do feito estudado. A súa narración da peste de Atenas ten a seriedade dun tratado médico. E os discursos que intercala, en boca dos protagonistas dos acontecementos, son excelentes construcións retóricas. É, pois, o primeiro especialista dunha historia positiva e contemporánea.

Pola súa banda, **Xenofonte** (c. 430 - c. 355 a.C.), discípulo de Sócrates, dirixiu a retirada dos mercenarios gregos que combateron en Cunaxa ao lado de Ciro o mozo contra o seu irmán. Deste feito ocupouse na súa **Anábasis**. Escribiu tamén as **Helénicas**, continuación cronolóxica da *Historia da Guerra do Peloponeso* de Tucídides, ademais doutras obras sobre temas diversos. Xenofonte busca máis a reflexión político-moral que a obxectividade histórica.

4. Etapas da civilización grega IV

4.1. O restablecemento da democracia en Atenas

Cando os **Trinta** enviaron contra Trasibulo e outros que se apoderaran de File, cidade próxima a Beocia, un exército poderoso que saíu aldraxado e derrotado, comezaron a sentirse inseguros. Lisandro dispoñíase a cercar o Pireo. Pero o rei de Esparta Pausanias non permitiu que Lisandro seguise intervindo nos asuntos de Atenas. Isto favoreceu a reconciliación entre Atenas e o Pireo, e decretouse unha amnistía da que quedaron excluídos os superviventes dos Trinta.

Entón, **restableceuse a democracia coas súas institucións** e permitiuse que os oligarcas que o desexasen se retirasen a Eleusis, que foi autónoma ata 401 a.C.

4.2. A hexemonía espartana

Esparta dominou a política grega dende 404 a.C., fin da Guerra do Peloponeso, ata 371 a.C. Lisandro impuxo en toda Grecia gobernos oligárquicos, que defendesen os intereses espartanos, e isto creou un malestar crecente. Esparta deixou Asia Menor en mans dos persas. En 401 a.C. Ciro, tras recrutar dez mil mercenarios gregos, saíu de Sardes con rumbo a Babilonia para enfrontarse ao seu irmán Artaxerxes. O enfrontamento acabou coa derrota de Ciro en Cunaxa. E os gregos, sen xefe e sen causa pola que loitar, tiveron que volver á súa patria, como conta Xenofonte no súa *Anábasis*.

As cidades gregas de Xonia, asediadas por Artaxerxes, pediron axuda a Esparta, que en 399 enviou ao **navarco** Tribón e a Derclidas. Mentres tanto subiu ao trono de Esparta o rei Axesilao, co apoio de Lisandro. Axesilao trasladouse a Asia Menor e as cidades gregas escaparon ao dominio persa. Mentres Axesilao estaba aínda en Asia, o ateniense Conón, estratega fuxitivo da batalla de Egospótamos e refuxiado en Chipre, preparara unha frota con diñeiro persa, coa que derrotou á frota espartana na batalla de Cnido (394 a.C.).

4.3. Guerra de Corinto

Os espartanos propuxéronse atacar Beocia. Tebas pedira axuda a Atenas, que creu que era o momento de facer fronte a Esparta, polo que o exército de Pausanias atopouse entre o tebano e o ateniense. Pausanias pediu unha tregua para recoller os mortos e concedéronlla a condición de que se retirase de Beocia.

A coalición de Tebas e Atenas ampliouse a Corinto e Argos. As tropas desta coalición bloquearon o istmo de Corinto para que Esparta non puidese saír do Peloponeso. Axesilao cruzou Tesalia a toda présa e enfrontouse ás tropas da coalición en Coronea en 394 a.C., e aínda que conseguiu a vitoria, non puido romper o cerco do Istmo e tivo que regresar a Esparta por mar. Mentres tanto, Conón e o **sátrapa** Farnabazo foron desaloxando os **harmostas** espartanos de todas as cidades gregas de Asia Menor. Esparta intentou negociar a paz primeiro cos persas e despois cos atenienses, pero as súas propostas foron rexeitadas.

Mentres tanto Atenas estaba a recuperar o seu antigo imperio.

4.4. Segunda liga marítima ateniense

En 378 a.C. os atenienses invitaron a algúns estados a unirse a eles contra Esparta. Creouse un Consello dos aliados que tomaría as súas decisións xunto coa Asemblea Popular ateniense. A liga era un pacto de defensa mutua. Non se crearon as **cleruquías** de atenienses no territorio dos aliados. Pouco a pouco fóronse sumando á liga outros estados. Esparta seguiu enviando os seus exércitos contra Tebas. Atenas co transcorrer do tempo volveu ao vello esquema imperialista e á metade de século (355 a.C.) viuse obrigada a recoñecer a independencia de Rodas, Quíos e outras illas. Con iso rematou definitivamente a Segunda liga marítima ateniense.

4.5. Hexemonía de Tebas (371-362 a.C.)

No outono de 379 a.C. estalou en Tebas unha sublevación contra a gornición que Esparta tiña na cidade. Esta foi expulsada e restableceuse o réxime democrático e a Liga beocia.

En 371 a.C. Epaminondas foi elixido **beotarca** e enviado a Lacedemonia para asinar un novo tratado de paz entre todos os gregos, promovido por Esparta, pero o intento de paz fracasou. Axesilao declaroulle a guerra a Tebas, que dende a expulsión da gornición espartana preocupárase de organizar o seu exército, incluída a creación da chamada **garda sagrada**.

No 371 a.C. tivo lugar nas proximidades da cidade beocia de Leuctra un combate entre os exércitos espartano e beocio comandado por Epaminondas. A milicia beocia obtivo unha resoante vitoria sobre o exército espartano. Epaminondas, convertido no árbitro da política grega, impuxo a alianza con Tebas a toda a Grecia central.

No 370 a.C. invadiu o Peloponeso e na primavera de 369 a.C. reconstruíu Mesena, capital de Mesenia, e poboouna con mesenios liberados e con inimigos de Esparta. A perda de Mesenia, a rexión máis fértil do estado espartano, foi un golpe decisivo do que Esparta non se recuperou nunca. Epaminondas dirixiu outras expedicións: ao Peloponeso para manter nesta península a hexemonía de Tebas, e a Tesalia para combater ós tiranos de Feras e liberar a Pelópidas.

No 363 a.C. percorreu o mar Exeo ao mando dunha frota e conseguiu a alianza de Rodas, Quíos e Bizancio, para opoñerse ao poderío marítimo de Atenas. Un ano despois formouse unha alianza entre Atenas, Esparta, Mantinea, os eleos e os aqueos, para enfrontarse a Tebas, pero Epaminondas invadiu de novo o Peloponeso e intentou apoderarse de Esparta, que Axesilao conseguiu salvar, e posteriormente atacou Arcadia. Venceu ós aliados en **Mantineia** en 362 a.C., pero foi mortalmente ferido na batalla e coa súa morte esvaeceuse a hexemonía de Tebas.

4.6. A aparición de Macedonia

No ano 359 a.C. subiu ao trono de Macedonia **Filipo II**, irmán de Pérdicás. Fora educado en Tebas xunto a Epaminondas. Helenizou a toda a nobreza que o rodeaba. Creou un exército nacional macedonio. Apoderouse de Anfípolis e das minas de ouro do monte Panxeo, co

que obtivo recursos para completar o seu exército e acuñar unha moeda macedonia. Enfrontouse aos atenienses para ter unha saída ao mar e rematou por apoderarse de Olinto e Pidna.

Os atenienses, desconfiados do poder que estaba a acumular Macedonia, trataron de organizar unha fronte antimacedonia. Demóstenes, o máis importante orador deste tempo, intentaba levantar os ánimos dos atenienses co recordo de vellas glorias.

4.7. Batalla de Queronea e as súas consecuencias

Cando Anfisa foi conquistada por Filipo, Atenas e Tebas enfrontáronse ao seu exercito o ano 338 a.C. en Queronea. Os atenienses, que combateron na esquerda contra as tropas macedonias mandadas por Filipo, levaron as de gañar, pero a dereita, na que combatían os tebanos, foi arrastrada pola cabalaría macedonia, mandada por **Alexandre**, fillo de Filipo. Os atenienses foron rodeados e feitos prisioneiros.

As consecuencias desta batalla para Tebas foron:

- A execución ou desterro dos xefes dos partidos antimacedonios.
- A autonomía das cidades beocias e a imposición en Tebas dunha gornición macedonia.

En cambio Atenas, que fora a promotora de todo o conflito, recibiu un trato especial:

- Os seus prisioneiros foron liberados sen rescate.
- Alexandre en persoa entregou os restos dos mortos en combate a unha Atenas presa do pánico e na que só o **Areópago** mantivo a calma para negociar a paz por medio de Esquines, Demades e Foción.
- Atenas recuperou Oropo, que entregara a Tebas, pero perdeu o Quersoneso.
- A confederación marítima e terrestre que Atenas encabezaba foi disolta.

En 337 a.C. Filipo reuniu un Congreso en Corinto ao que acudiron todas as cidades gregas menos Esparta. Constituíuse a **Liga de Corinto**. Filipo foi proclamado comandante supremo (*hegemón*) desta Liga e declaróuselle a guerra a Persia pola destrución dos santuarios gregos en 480 a.C.

Trala morte prematura de Filipo, asasinado aos 47 anos, asume o poder de Macedonia o **seu fillo Alexandre**. Con el comeza unha nova era na historia de Grecia e de Occidente.

✓ Realiza a πράξις 4

5. Léxico

5.1. Prefixos gregos I

Chamamos "**prefixos**" aos morfemas que preceden a un lexema para modificar o seu significado. En grego hai distintos tipos de prefixos. Uns son **gramaticais** e outros **léxicos**; exemplo de prefixos gramaticais son o aumento, que indica que o verbo está en imperfecto, aoristo ou pluscuamperfecto, ou a reduplicación con -ε, coa que se forman os perfectos do verbo.

Aquí ocuparémonos dos prefixos léxicos, a maioría dos cales poden aparecer separados en forma de preposicións ou unidos a outra palabra.

O estudo dos prefixos é de grande utilidade para o coñecemento do vocabulario grego. Pero tamén é útil para aprender vocabulario das nosas linguas modernas, porque nelas os prefixos manteñen o mesmo sentido e aparecen tanto en palabras herdadas do grego antigo como noutras creadas en época moderna seguindo os mesmos procedementos cos que se formaron as palabras gregas.

5.2. Prefixos procedentes de preposicións-preverbios gregos

1. Grego ἀμφί (ante vogal, tamén ἀμφ-) / galego **anfi-** "a un lado e ao outro"

Exemplos en grego:

- ἀμφί-αλος "rodeado polo mar" (cf. ἄλς, ἁλός 'mar'),
- ἀμφί-βιος 'que vive nunha parte e noutra' (isto é, 'na terra e na auga'), 'anfíbio' (cf. βίος 'vida'),
- ἀμφι-βολία 'ataque por ambos os dous lados', 'ambigüidade da linguaxe' (cf. βάλλω 'lanzar'),
- ἀμφι-θέατρον 'que pode verse dende os dous lados', 'anfiteatro' (cf. θέατρον).

Exemplos en galego:

- Proceden do grego *anfíbio*, *anfiteatro*. Créanse novos **anfiboloxía** 'expresión dubidosa' (cf. λόγος 'expresión, palabra'), **anfípodo** 'que ten dúas clases de patas' (como algúns crustáceos, cf. πούς, ποδός, "pé").

2. Grego ἀνά / galego **ana-**, con diversos sentidos:

- 'cara a arriba' (fronte a κατά 'cara a abaixo'),
- 'de novo',
- 'de forma separada'

Exemplos en grego:

- ἀν-άγω 'levar cara a arriba' ou 'traer' (cf. ἄγω 'levar'),
- ἀνά-λυσις 'descomposición de elementos', 'análise' (cf. λύω 'disolver'),
- ἀνα-χωρητής 'que se retira' (acaba por significar 'anacoreta', 'eremita', cf. χωρέω 'retirarse'),
- ἀνα-χρονισμός 'erro de cronoloxía', 'anacronismo' (cf. χρόνος 'tempo').

Exemplos en galego:

- Proceden do grego, *anacronismo*, *análise*. É unha palabra nova **anacromático** 'dise do obxectivo que produce aberracións de cor' (cf. Grego χρώμα 'cor').

NOTA. Algunhas palabras galegas ou gregas comezadas por *ἀνα-* **non conteñen o prefixo ἀνά-, senón un alfa privativo na forma ἀν- seguido dunha vogal.** Por exemplo, a palabra grega ἀνακόλουθον conservada co mesmo sentido en galego **anacoluto** 'inconsecuencia na construción dunha frase', que procede de ἀν- e de ἀκολουθέω 'acompañar', 'seguir'.

3. Grego ἀντί (ante vogal, tamén ἀντ-) / galego **ant(i)-** 'fronte a' (indicando tanto lugar como actitude, isto é 'contra').

Exemplos en grego:

- ἀντ-αγωνιστής 'rival', 'que combate contra', 'antagonista' (cf. ἀγωνίζω 'loitar'),
- ἀντι-δίδωμι 'dar a cambio' (cf. δίδωμι 'dar'),
- ἀντι-λογία 'oposición de palabra', 'proposta (filosófica) contraria' (cf. λόγος 'palabra, razoamento').

Exemplos en galego:

- Proceden do grego *antagonista*, *antioxía*. Son novos **antiaéreo** 'que se opón á navegación ou á acción aérea' (cf. αἴρ 'aire'), **antihelmíntico** 'medicamento contra as lombrigas intestinais' (cf. ἔλμινς 'lombriga').

4. Grego ἀπο- (ante vogal, ἀπ- e ante vogal aspirada, ἀφ-) / galego **apo-, af-** 'separado' (de onde 'lonxe de' ou 'carente de').

Exemplos en grego:

- ἀπο-κοπή 'amputación', 'apócope' (cf. κόπτω 'cortar'),
- ἀπό-κρυφος 'escondido', 'segredo', 'apócrifo',
- ἀφ-ορισμός 'separación' (cf. ὀρίζω 'delimitar') e tamén 'sentenza, aforismo', chamada así porque pode separarse, dicirse por separado do resto dun texto e ten un significado propio.

Exemplos en galego:

- Proceden do grego: *apócope*, *apócrifo*, *aforismo*.
- Son casos curiosos **adega e botica** procedentes, por vía non culta, de **apoteca**, e este do Grego ἀποθήκη 'almacén' (cf. τίθημι 'colocar', θήκη 'estante'). A palabra, de orixe francesa, pero tamén usada en español, **boutique** ten esta mesma orixe.
- Son novos: **apocromático** 'dise do obxectivo corrixido das aberracións cromáticas' (cf. χρώμα 'cor') ou **apogamia** 'reproducción asexuada' (cf. γάμος 'voda').

5. Grego δια- (ante vogal, δι-) / galego **di(a)-** 'a través de' (o que pode dar lugar aos sentidos 'separadamente' ou 'por completo', xa que do sentido "pasar a través dunha cousa" chégase ao de 'dividila' ou ao de 'percorreila enteira').

Exemplos en grego:

- διά-γραμμα 'diagrama' (cf. δια-γράφω, de διά e γράφω 'trazar ao longo de', 'debuxar'),
- διά-ρροια 'diarrea' 'fluxo a través de' (cf. ῥέω, 'fluír'),
- διά-μετρος 'diámetro', 'medida de parte a parte' (cf. μέτρον 'medida').

Exemplos en galego:

- Proceden do grego: *diagrama*, *diámetro*, *diarrea*.
- Son novos: **diascopio** 'proxector' (cf. σκοπέω, 'ver'), **diastrofismo** 'conxunto de dislocacións da codia terrestre' (cf. διαστροφή, 'dislocación', palabra formada por διά e o verbo στρέφω, 'volverse', 'torcer').

6. Grego ἐκ- (ante vogal, ἐξ) / galego **ec-**, **ex-** 'fóra', 'á parte', 'dende'.

Exemplos en grego:

- ἐκβαίνω 'baixarse' (dun carro, dun barco, cf. βαίνω 'ir'),
- ἔκζεμα 'erupción cutánea', 'eccema' (cf. ζέω 'ferver, bullir'),
- ἑκλειψις 'abandono' 'eclipse' (cf. λείπω 'deixar'),
- ἑξοδος 'saída', 'éxodo' (cf. ὁδός 'camiño').

Exemplos en galego:

- Proceden do grego: *eclipse*, *éxodo*.
- Un caso curioso é **igrexa**, derivado popular de latín *ecclesia* (cf. *eclesiástico*), que procede de gr. ἐκκλησία 'reunión', 'assemblea' (cf. ἐκ-καλέω 'convocar' e καλέω 'chamar').
- Son novos: **ectopia** 'presenza dun tecido no lugar que non lle corresponde' (cf. τόπος 'lugar'), **eclampsia** 'accidente brusco que acontece no embarazo' (ἐκ-λαμψις significaba 'resplandor', cf. λάμπω 'brillar').

✓ Realiza a πράξις 5